

Oslo

Mobbeombudet og Elev- og Lærlingombudet i Oslo

Årsrapport 2023

Ikke alt som teller kan telles

Innhold

1.	Forord	3
2.	Anbefalinger	4
3.	Kunnskapsgrunnlag	5
3.1.	Vår forståelse av mobbing	5
4.	Fellesskap	8
4.1.	Alternative fellesskap	8
4.2.	Utenfor fellesskapet	11
4.3.	Utenfor klasserommet	11
4.4.	Utenfor skolesystemet	12
5.	Felles forståelse	15
5.1.	Elever	17
5.2.	Skole og hjem	18
5.3.	Ufrivillig skolefravær	20
5.4.	Det vi ikke ser	21
5.5.	Vold og trusler	22
5.6.	Utilgjengelig skoleeier	24
6.	Lærlinger	26
6.1.	Manglende kvalitet på opplæringen	26
6.2.	Mangel på trygt og godt arbeids- og læringsmiljø	27
6.3.	Kunnskap om rettigheter og arbeidsliv	29
6.4.	Systemer for innhenting av lærlingenes stemme	29
7.	Barnehage	32
8.	Uttalelse Elevorganisasjonen i Oslo 2023	34
9.	Uttalelse Lærlingrådet i Oslo 2023	36
10.	Om ombudene	38
10.1.	Mandater	39

1. Forord

I henvendelsene til ombudene registrer vi at barn og unge er opptatt av det som ikke lar seg telle. Mangel på trygghet, fellesskap og tillit er en gjenganger i samtaler med ombudene. Vi kan ikke telle kvalitet på relasjoner, at man har voksne på skolen man kan stole på, eller om man blir tatt på alvor når man forteller om noe som er vanskelig. Vi kan heller ikke telle om elever har en plass i fellesskapet, eller om skolen oppleves som et trygt og godt sted å være.

Dette står i kontrast til hva elevene opplever at er viktig for skolen; at de får tatt prøvene de skal, om de har tilstrekkelig oppmøte, om de har fått anmerkninger eller om de har gode nok karakterer.

Ombudene har i 2023 fått flere henvendelser som omhandler barn og unges sosiale interaksjoner på digitale plattformer hvor voksne ikke er til stede. Når skolen ikke ser eller oppfatter utfordringer med utenforskap, mobbing og krenkelser på nett, er det helt avgjørende at voksne tar barn og unge på alvor når de tar mot til seg om å dele sine opplevelser.

Det har aldri vært høyere mobbetall i Osloskolen. Elevundersøkelsen 2023 er dyster lesning, og elevene forteller oss at vi ikke har lyktes med å skape trygge og gode skolemiljøer. Det har heller aldri vært registrert flere hendelser av vold og trusler i Osloskolen.

Ombudene registrerer at det snakkes om barn og unge i lukkede møter og i offentlige debatter, der elevstemmen ofte er fraværende. For å kunne forstå, lære og forbedre skolens praksis, er det helt avgjørende at vi snakker med barn og unge.

For at barn og unge skal få ivaretatt retten til et trygt og godt barnehage,- skole-, og læringsmiljø fordrer det at kommunen har gode systemer hvor barn og unges stemmer er representert, ivaretatt og gjennomgående.

Vi har valgt å vektlegge fellesskap, felles forståelse, kommunikasjon og tillit i vår årsrapport for 2023, og håper den kan bidra til økt forståelse og handling.

Oslo, 26.03.24,
Henrik Raustøl og Sofie Haug Changezi

2. Anbefalinger

- Bystyret ber byrådet sørge for at grunnskoler og videregående skoler har nødvendig kompetanse for å etterleve elevenes rettigheter til et trygt og godt psykososialt skolemiljø iht. oppl. kap. 9A.
- Bystyret ber byrådet om å sørge for at skoleeier sikrer tilstrekkelig kompetanse hos skolene i arbeidet med å gjennomføre barnets beste vurderinger og sårbarhetsvurderinger ved alle avgjørelser som berører barn og unge.
- Bystyret ber byrådet om å kartlegge hvordan man kan sikre en mest mulig effektiv oppfølging for ungdommer i oppfølgingstjenestens målgruppe.
- Bystyret ber byrådet sikre at skolene har lik forståelse av aktivitetsplikten, aktivitetsplanen og tydelige rutiner for hva skolen skal og hva skolen kan informere elever og foresatte om i skolemiljø saker.
- Bystyret ber byrådet iverksette en evaluering av alle innmeldte klagesaker til Statsforvalteren i Oslo og Viken som gjelder saker fra Osloskolen, for å se etter skoleeiers og støttesystemers svikt i oppfølging av trygt og godt skolemiljø.
- Bystyret ber byrådet lage en samhandlingsplan mellom skole og bydeler for samordning av tjenester i arbeidet med trygt og godt skolemiljø for særskilt sårbare elever.
- Bystyret ber byrådet om å utarbeide et system som registrerer elevens beskrivelser i avviksrapportering av vold og trussel-hendelser.
- Bystyret ber byrådet sikre at lærebedrifter har nødvendig veiledningskompetanse til å veilede lærlinger og lære kandidater på en pedagogisk og forsvarlig måte.
- Bystyret ber byrådet utarbeide et system som fanger opp hvordan lærlingene har det i lærebedriften, inkludert en helhetlig vurdering om oppfølgingstiltakene vi har er gode nok både med tanke på støtte til lærlingene og til lærebedriftene.
- Bystyret ber byrådet utarbeide et system som ivaretar lik forståelse og praktisering av aktivitetsplikten i barnehager mellom bydeler og mellom offentlige og private barnehager.

3. Kunnskapsgrunnlag

Et ombud er en person med oppdrag å beskytte enkeltpersoners eller gruppers interesser og rettigheter. Vi er barnehagebarn, elevene og lærlingenes ombud, og taler barn og unges sak.

Enkeltsaker til ombud representerer avvik, som kan angå eller ramme flere enn bare den enes rettigheter som tilfeldigvis har tatt kontakt. Ombudene ønsker å bidra til å **drøfte konteksten enkeltelevers rettigheter brytes i**, og de ulike **dilemmaene** som oppstår når elever ikke får innfridd rettighetene de har krav på. Enkelthistorier er viktige for å **nyansere tall og statistikk**.

Henvendelser som er besvart i 2023 er registrert fra følgende grupper: Elever, lærlinger, foresatte på vegne av eget barn, foresatte på vegne av andres barn, familiemedlemmer og verger, elevråd på vegne av elever, FAU, SU, ansatte i skole; Utdanningsetaten, barnehager, bydel, BUP, helsesektor og lærebedrifter, frivillig sektor; organisasjoner og stiftelser som jobber med barn og unges rettigheter.

Årsrapporten er basert på følgende kunnskapsgrunnlag:

- 167 henvendelser til mobbeombudet i perioden 1.1.2023-31.12.2023
- 302 henvendelser til elev- og lærlingombudet i perioden 1.1.2023-31.12.2023
- Samtaler med elevråd i grunnskole og videregående skole
- Ombudenes erfaringer og observasjoner fra enkeltsaker, møtevirksomhet og forebyggende systemarbeid i skoler og barnehage, samt hos skoleeier.
- Ombudenes kontakt med støttesystemene til skolene og eksterne instanser.

3.1. Vår forståelse av mobbing

Både definisjonen og forståelsen av mobbing har vært under debatt de siste årene. Den tradisjonelle definisjonen som handler om negative eller ondsinnede handlinger, asymmetrisk styrkeforhold og at handlingene må skje over tid har blitt utvidet med et sosiopsykologisk perspektiv. Ombudene har en bred

forståelse av mobbebegrepet og **den utvidede forståelsen hvor en relasjonell og systemisk tilnærming vektlegges.**

I henvendelsene til ombudene hvor elever er utenfor fellesskapet, skyldes det utrygge sosiale relasjoner på klasse, trinn eller skolenivå. Det handler om barn og unges grunnleggende behov for å høre til, og den kraftfulle frykten for å falle utenfor. Når vi forstår mobbing som relasjonelle utfordringer, heller enn problemer i individene, må skolen også søke **relasjonelle løsninger**. Utrygge miljøer oppstår i en kontekst hvor tid, kultur og relasjoner har betydning. **Elevs handlinger og uttrykk foregår aldri i et vakuum**. Ombudene er opptatt av å ansvarliggjøre skoler og skoleeier slik at tiltak blir gjennomført basert på gode undersøkelser, vurderinger og analyser av den situasjonen barn og unge er i. I dette arbeidet er det helt **avgjørende at elevstemmen er ivaretatt** og lagt vekt på gjennom hele prosessen. Dette er skolen pliktig til å ivareta, i henhold til opplæringslova og barnekonvensjonen. **Barnets beste** skal være et grunnleggende hensyn **ved alle avgjørelser** som berører barn og unge.

Negative handlinger som fører til at elever ikke har det trygt og godt på skolen skal aldri aksepteres. Barn og unge trenger trygge voksne som både veileder og hjelper dem, samtidig som tiltak i struktur, rammer og fellesskapet er avgjørende for å oppnå en varig endring.

Skolen kan lære oss matte, men de lærer oss ikke å ta vare på hverandre (elev, grunnskole)

4. Fellesskap

Elevs individuelle *rett til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring* er nedfelt i kapittel 9A i opplæringslova. I skolens verdigrunnlag er det presisert at skolen skal «[...] bidra til at hver elev kan ivareta og utvikle sin identitet i et inkluderende og mangfoldig fellesskap» (overordnet del LK20). Arbeidet med å skape en skole for alle elever er dermed en av skolens kjerneoppgaver.

Et trygt og godt fellesskap som er betydningsfullt for barn og unge, er avgjørende for at elever har det bra på skolen. *Fellesskap er en av de viktigste faktorene for god psykisk helse og livskvalitet.* Når barn og unge opplever utenforskap (fellesskapets motsats), kan det både føre til, og forsterke psykisk uhelse. Et sosialt fellesskap krever kontinuerlig vedlikehold for å kunne oppleves positivt for alle. Ombudene registrerer at i utrygge fellesskap blir mangfold fremhevet som noe negativt.

Henvendelser som omhandler rasisme, krenkelser og diskriminering på grunn av legning, hudfarge og tilhørighet ikke er uvanlig. Skolens overordnede arbeid med denne problematikken må dreie seg om å gjøre fellesskapet robust nok, slik at det er rom for at ulikheter og mangfold kan bidra positivt. Ansatte i skolen må være trygge nok på denne utfordringen slik at de griper inn når det oppdages. Både skoleledere og elever forteller ombudene om lærere med *«berøringsangst» for rasistiske ytringer.*

Det kan ikke være sånn at vi skal ha lavere forventninger til elevene her, bare fordi det er et stort mangfold (rektor).

4.1. Alternative fellesskap

Elever som ikke opplever å ha en plass i skolefellesskapet, skaper alternative fellesskap bestående av *mindre grupperinger*. Alternative fellesskap er ikke en utfordring i seg selv, men det er når disse fellesskapene blir viktigere for eleven å tilhøre enn skolefellesskapet at det blir en utfordring. Elever danner alternative fellesskap blant annet ut fra kultur, etnisitet eller geografisk tilhørighet. Det uttrykkes fra skolene at dette både påvirker hvordan man kan få

til å gjennomføre undervisningsøkter med for eksempel gruppearbeid, og at det påvirker konflikter i friminuttene, hvor kultur, etnisitet, ungdomsskoletilhørighet eller geografisk tilhørighet brukes som årsaker til å starte eller opprettholde utenforskap eller en konflikt.

Vi opplever at geopolitiske konflikter tas med inn i skolen og kan være årsak til at elevene krangler og sloss (skoleleder, grunnskole).

I miljøer hvor man er usikre på om man er god nok som den man er, eller hvor det er en pågående «kamp» om plassen i det sosiale hierarkiet eller fellesskapet, vil klikkdannelser føre til sterke «vi» og «dem»-måter å forholde seg til hverandre på. Grupper som «lukkes» for tilgang fra andre representerer en sterk kollektiv identitet, og tilbyr et eksklusivt samhold som gir en følelse av trygghet for deltakerne i den. I realiteten er det i disse gruppene det ofte er mest utrygt å skille seg ut og bryte med normen. Dette kan skje blant barn i alle aldersgrupper, og på alle skoler. Vi skal være forsiktige med å moralisere over ungdommen, eller lete etter syndebukker i enkelte skolemiljøer. Det krever mot å si «bli med» til noen som står utenfor dersom vi kanskje risikerer å miste vår egen plass i gruppa. ABC-grupperinger og russegrupper er eksempler på alternative fellesskap med en slik kollektiv identitet.

Ombudene får henvendelser som dreier seg om ABC-grupperinger. Dette innebærer at elever plasseres inn i grupper som omtales som A, B, C og nøytrale blant elever på skoler. Elever akseptert inn i A- gjengen er ansett som de mest populære eller vellykkede. Med nøytral menes elever som ikke får plass i en gruppe. Hvem som er inn og ut av gruppene avgjøres av en indre justis. Ombudene registrerer at disse grupperingene også har betydning for hvilke videregående skoler elevene søker seg til. Denne systematiske rangeringen av elever starter i enkelte områder helt ned i grunnskolen. Elever forteller også at det å tilhøre A-, B- eller C-gruppe i en bydel, har betydning for hvilke grupper de bør omgås i andre bydeler.

De som er i A-gruppa i [bydel 1] forteller at de ikke kan være sammen med ungdommer i B- eller C- gruppa fra [bydel 2] (foresatt, ungdomsskole).

Ingen vil ha nye venner. Hvis man er utenfor en gruppe, så kommer man seg ikke inn. En gruppe er de «utstøtte», den vil han ikke være med, så er det «gamers», også er det de «populære», også er det de som har penger (foresatt, ungdomsskole).

Å få innpass i en spesifikk gruppe krever at man gjør seg fortjent til det, og i flere grupper er det en form for «opptaksprøve», som til eksempel gjøre spesifikke tjenester eller at man må bli godtatt av alle i gruppa.

De har A-, B- og C- gjeng på skolen. Han har så lyst til å komme inn i A-gjengen, det har han jobba hardt for. Nå har de begynt å kalle han stygge ting i stedet for å ta han inn (foresatt, ungdomsskole).

Jeg har hørt at de nasker i kiosken og at det er opptaksprøver for å få være med i den «kuleste» gjengen (sosiallærer, grunnskole).

*Jeg må bli venner med **alle** i den samme gjengen for at jeg skal bli akseptert. Akkurat nå er det én som ikke «godkjenner» meg, så jeg er fremdeles en nobody (elev, videregående).*

Alternativt fellesskap synliggjøres også sterkt i **russetiden**. Når grupper identifiserer seg med logoer, gensere, busser forbeholdt noen få, blir det svært synlig hvem som er inne eller ute av fellesskapene. Innad i gruppene kan det dessuten fort utvikle seg en sterk indre justis, og økt gruppepress. Krav til stadig mer ekstrem atferd kan også forekomme. Elever som har følt seg på utsiden siden starten av videregående blir ekstra utenfor nå, men også elever som har vært i samme vennegjeng siden ungdomstrinnet kan kjenne på at de må innfri noen forventninger for å kunne høre til. Ombudene er opptatt av å løfte frem at **utestengelseskultur ikke er et russefenomen, men et utrygghetsfenomen**. Det er ikke forårsaket av russefeiringen, men *forsterket* av den.

Anbefaling:

- Bystyret ber byrådet sørge for at grunnskoler og videregående skoler har nødvendig kompetanse for å etterleve elevenes rettigheter til et trygt og godt psykososialt skolemiljø iht. oppl. kap. 9A.

4.2. Utenfor fellesskapet

Ombudene får jevnlig henvendelser fra elever eller foresatte til elever som opplever et **subjektivt utenforskap**. Dette innebærer at barn og unge deltar fysisk i skolefellesskapet ved å være til stede på skolen, men opplever ikke at de er inkludert. Elever forteller om ensomhet til tross for at de ikke er fysisk alene.

Klassemiljøet er veldig fint. Alle har sine venner... bare at det er ingen som er liksom hans venner (foresatt, grunnskole).

Jeg er sammen med noen hele tiden, men jeg har ikke en eneste venn på skolen. Jeg hadde det i starten av skoleåret, men hun slutta og begynte på en annen skole. Etter det har det egentlig vært ganske dritt (elev, videregående).

Det er vanskelig for meg å vite helt hva de andre snakker om fordi de snakker nesten bare om ting som jeg ikke har vært med på eller fått vite om. Da blir jeg bare stående der uten å si noe (elev, videregående).

Observasjoner av at elever er fysisk sammen er derfor ikke et godt mål på om elever har det trygt og godt. Skolen må involvere seg og undersøke **kvaliteten i relasjonen**. For at barn og unge skal fortelle om hvordan de har det seg imellom og om sosiale interaksjoner har positivt innhold, forutsetter dette at de har tillit og relasjon til de voksne på skolen. Det er skolens ansvar at undervisning og organisering bygger fellesskap i klassen og på skolen. Voksne på skolen har gjennom §9A en plikt til å jobbe med relasjon og tillit mellom elever og skoleansatte, samt relasjoner elevene imellom.

4.3. Utenfor klasserommet

Skolen har et skjerpet ansvar for å ivareta elever med særskilt sårbarhet, og må sikre at organiseringen av undervisning ikke virker ekskluderende og forsterker enkeltelevers utenforskap. Ombudene er kjent med at skoler flytter enkeltelever fysisk ut av klassefellesskapet, for at medelever og lærere skal få ro i undervisningen.

Sønnen min forteller at han har sittet hele dagen og spilt Minecraft sammen med miljøteamet. Jeg lurer på om det er for å gjøre det enkelt for læreren (foresatt, grunnskole).

Noen ganger kan det være hensiktsmessig å organisere deler av undervisningen på alternative måter, for å skape en likeverdig opplæring og legge til rette for mestring og positive opplevelser. *Å ta elever ut av fellesskapet kan likevel ikke være en pedagogisk strategi for å få ro.* Vi ønsker å påpeke at opplæringen skal ivareta elevenes behov for sosial tilhørighet (§8-2 oppl). I tilfeller hvor enkeltelever flyttes ut av klassefellesskapet som tiltak for å skape ro, er skolen pliktet til å gjøre konkrete sårbarhets-, risiko-, og barnets beste- vurderinger.

Når han blir lei seg og frustrert tar de ham med inn på et grupperom, også får han ansvar for å roe seg ned alene (foresatt, grunnskole).

Anbefaling:

- Bystyret ber byrådet om å sørge for at skoleeier sikrer tilstrekkelig kompetanse hos skolene i arbeidet med å gjennomføre barnets beste vurderinger og sårbarhetsvurderinger ved alle avgjørelser som berører barn og unge.

4.4. Utenfor skolesystemet

Det er til enhver tid *ungdommer i Oslo som står oppført med ukjent aktivitet.* Ombudene er bekymret for at det er flere unge med rett til videregående opplæring som er utenfor samtlige av samfunnets instanser. Det er oppfølgingstjenesten (OT) som har ansvar for å kartlegge om ungdommer med ukjent aktivitet er i arbeid, opplæring, behandling eller annet. Oppfølgingstjenesten i Oslo er et trepartssamarbeid som består av skoleeier, OT-bydelskontakt (én i hver bydel) og NAV- ungdomskontakt (én i hver bydel).

Ved skolestart får bydelskontakt og skolerådgivere en oversiktsliste med ungdommer som står registrert uten skoleplass, med bydelstilhørigheten ut ifra folkeregistrert adresse. Det vil si at det er minst to personer som skal kontakte ungdommer med ukjent aktivitet, for å veilede de som ønsker det inn i et tiltak. NAV-ungdomskontakt bruker arbeidsregisteret for finne ut om ungdommene er i

arbeid. Skoleeier sender brev til ikke -søkende, men får en stor andel av disse i retur med ukjent adresse.

September 2023 var det omtrent 1000 ungdommer med ukjent aktivitet i Oslo. Per 15. November 2023 var det fremdeles oppført 470 ungdommer med ukjent aktivitet. Listen er ikke statisk, da den blir supplert med elever som slutter i løpet av skoleåret. De levekårsutsatte bydelene har flere ungdommer med ukjent aktivitet enn øvrige bydeler, med det er ikke store forskjeller i antall ukjente om man ser på listene tilhørende de videregående skolene.

Det tror jeg handler om at de videregående skolene som har høyt frafall er veldig gode på denne jobbinga, og prøver å bistå ungdommene direkte over til bydelsnivå og komme i kontakt med oppfølgingstjenesten før de skrives ut av skolen (medarbeider, oppfølgingstjenesten).

I Oslo kommune er det per i dag ingen som har ansvar for å lede arbeidet i oppfølgingstjenesten, og oppfølgingen er fragmentert ut i de 15 ulike bydelene og videregående skolene. Ombudet registrer at OT-kontakter opplever at det er en utfordring at ingen instanser i Oslo kommune har mandat eller oppdrag til å drive oppsøkende virksomhet om ungdommer med ukjent aktivitet er oppført med utdatert kontaktinformasjon. Dette resulterer i at det er et betydelig antall ungdommer kommunen ikke har mulighet til å få tak i, slik at de som ønsker kan veiledes tilbake i aktivitet som skole, arbeid eller behandling.

Behovet for et styrket system er særlig aktuelt når fullføringsreformen trer i kraft 1. august 2024, og oppfølgingstjenestens målgruppe utvides fra 16 – 21 år til 16- 24 år. Det er et behov for å redegjøre for hvordan kommunens oppfølgingstjeneste kan være mest mulig effektiv, og se på muligheten for å styrke rutiner ved samtykke rundt GDPR og utarbeidelsen av et mandat som kan gi kommunen anledning til å drive oppsøkende virksomhet.

Anbefaling:

- Bystyret ber byrådet om å kartlegge hvordan man kan sikre en mest mulig effektiv oppfølging for ungdommer i oppfølgingstjenestens målgruppe.

Vi merker at skolen ikke tar oss alvorlig, men sier at de
forstår. Det hadde vært bedre om de sa at de ikke trodde
på det vi fortalte (foresatt, ungdomsskole)

5. Felles forståelse

I henvendelsene fra elever og foresatte til ombudene er det særlig opplevelsen av å **ikke bli sett, hørt eller tatt på alvor** som er gjentakende. Elever forteller om et utrygt skolemiljø som har pågått over lengre tid, og som ikke har blitt bedre til tross for at de har sagt ifra til skolen gjentatte ganger. **Manglende tillit preger mange av henvendelsene ombudene får.** Tillit er en avgjørende faktor i arbeidet med å bygge gode relasjoner mellom elever, foresatte og skolen. Henvendelsene til ombudene preges også av at elever eller foresatte kjenner på en mistillit til skolens håndtering av arbeidet med trygt og godt skolemiljø.

Når skolen har fått kjennskap til at elever ikke har det trygt og godt på skolen skal de **iverksette egnede tiltak**. Det skolen gjør i skolemiljøsaker skal dokumenteres i en aktivitetsplan, hvor det er tydelige krav til innhold. **Aktivitetsplanen** skal brukes som et verktøy hvor felles forståelse og egnede tiltak er basert på grundige undersøkelser og vurderinger. Skolen er i dette arbeidet pliktet til å inkludere elevens egen opplevelse. Skole, foresatte og elever som har en felles forståelse av situasjonen og egnede tiltak, vil ha større mulighet for å lykkes i arbeidet med å skape et trygt og godt skolemiljø.

Skolen er ikke så opptatt av å jobbe med helheten. Det har vært mer fokus på å regulere følelsene hans, og at han må lære seg å håndtere følelsene (foresatt, grunnskole).

I aktivitetsplanen har skolen beskrevet den grove mobbingen datteren min har vært utsatt for som «uenighet mellom to elever» (foresatt, videregående).

Skoleeier har fokus på å veilede og legge til rette for at skolene skal løse aktivitetsplikten og arbeidet med aktivitetsplan på en god måte. Basert på henvendelser fra foresatte som opplever at informasjon i forbindelse med trygt og godt skolemiljø tilbakeholdes, etterlyser ombudene enda tydeligere retningslinjer til skolene vedrørende hva som *kan* og *ikke kan* deles av informasjon og dokumenter med foresatte.

Jeg spurte om jeg kunne få tilsendt aktivitetsplanen før evalueringsmøtet, men sosiallærer sa at det var skolens dokument, og at jeg ikke kunne få det. De hadde gjort en feil ved å sende det til meg tidligere (foresatt, grunnskole).

Jeg har ennå ikke sett aktivitetsplanen til datteren min. Jeg har bedt om å få se den flere ganger, men de sier at jeg ikke får lov siden hun er over 16 år. Hun ønsker at jeg skal være involvert og har jo gitt samtykke til skolen (foresatt, videregående).

Anbefaling:

- Bystyret ber byrådet sikre at skolene har lik forståelse av aktivitetsplikten, aktivitetsplanen og tydelige rutiner for hva skolen skal og hva skolen kan informere elever og foresatte om i skolemiljøsaker.

Elever som erfarer at deres stemme er inkludert og gjennomgående i situasjonsbeskrivelser og tiltak, opplever også at skolen både forstår situasjonen og tar eleven på alvor. Dette skaper tillit til at skolen kan gjøre noe med det eleven har fortalt. Undersøkelser, analyser og vurderinger som ligger til grunn for tiltak i aktivitetsplanen må kommuniseres tydelig til elever og foresatte.

I dag har jeg gått igjennom aktivitetsplanen sammen med rådgiveren og kontaktlæreren min, og jeg ser jo at de faktisk har hørt på hva jeg har fortalt. Hvis alt det som står der fungerer, så kan det jo faktisk hende at dette kan gå (elev, videregående).

Det har vært en kraftig **økning i henvendelser til statsforvalteren** i Oslo og Viken i 2023. Klagene omhandler saker hvor elever og foresatte mener at skolen ikke har klart å gjøre nok for å sikre et trygt og godt skolemiljø. Ombudene registrerer at i henvendelsene som omhandler utrygt skolemiljø, er det ofte en **manglende felles forståelse** for hva utfordringen faktisk er. Grunnen til dette er ofte manglende undersøkelser og ivaretagelse av elevens stemme. **En konsekvens av dette er upresise og lite egnede tiltak, med liten effekt.** For at kommunen skal kunne se hva vi ikke er gode nok på, og endre praksis, må det utarbeides et system som evaluerer vedtakene fra Statsforvalteren på et overordnet nivå.

Anbefaling:

- Bystyret ber byrådet iverksette en evaluering av alle innmeldte klagesaker til Statsforvalteren i Oslo og Viken, for å se etter skoleeiers og støttesystemers svikt i oppfølging av trygt og godt skolemiljø.

5.1. Elever

Elever i både grunnskole og videregående skole er tydelige på at de ønsker trygge voksne som involverer seg, og er til stede og tilgjengelige i skolehverdagen. I overgangen fra ungdomsskolen til videregående, opplever elever en stor nedgang i tilstedeværelsen fra voksne. Flere elever forteller at de voksne ikke griper inn i situasjoner som utspiller seg mellom elever, eller at ansvaret for å håndtere en negativ hendelse legges på eleven som blir utsatt for den. Elever har et **behov for å kommunisere** med skoleansatte når situasjoner oppstår om **hva som ligger til grunn for de voksnes håndtering** av disse. Manglende undersøkelser i situasjoner som elever forteller om kan resultere i en opplevelse av at skolen iverksetter tiltak alt for raskt, eller at voksne ikke forstår alvoret og bagatelliserer.

Læreren står ved siden av og hører at hun sier stygge ting, også ber hun meg bare ignorere det uten å snakke med den andre eleven (elev, ungdomsskole).

Flere forteller også at skolen ikke har forstått hva eleven opplever som utrygt eller alvorlighetsgraden i hvordan dette påvirker elevens psykiske helse.

Hun har mistet tilliten til alle på skolen. Hun har sagt ifra så mange ganger, men det er egentlig ingen som virkelig har snakket med henne. Det oppleves heller som at de dysser det ned (foresatt, ungdomsskole).

Elever ønsker at de voksne skal se saker og situasjoner fra flere sider. Det har stor betydning for elevene hvordan den voksne griper inn.

De voksne må ikke dra mobbekortet for raskt (elev, ungdomsskole).

Elever ønsker at de voksne ikke må trekke forhastede slutninger om det de har sett eller hørt. De er opptatt av at de voksne må ta seg tid til å finne ut av hva som er bakgrunnen for det som skjedde. Statsforvalteren påpeker også at tiltak ofte er basert på manglende undersøkelser og manglende involvering av elever.

Ombudene hører sjeldent om at skolene har systematikk i elevsamtaler mellom kontaktlærer og elever. Elevsamtaler gjennomføres ofte etter behov, og etter at det har vært en episode eller situasjon hvor lærer har grepet inn. Basert på henvendelser til ombudene fremgår det **et behov for å systematisere**

elevsamtaler. Slik kan skolen styrke arbeidet med å ivareta sin aktivitetsplikt, og dermed alle elevers rett til trygt og godt skolemiljø.

Det er viktig at de voksne har tid og vil prioritere barna. Da vil vi føle oss anerkjent og man føler seg viktig (elevråd, ungdomsskole).

5.2. Skole og hjem

I skolens arbeid med å fremme et trygt og godt skolemiljø og forebygge mobbing og utenforskap, er foresattes involvering uunnværlig. I henvendelsene ombudene får har samarbeidet mellom skole og hjem ofte blitt krevende. Foresatte opplever at skolens håndtering av skolemiljøsaker dreier seg mer om å **følge prosedyrer og forsvare eget omdømme**, enn å utforme gode tiltak til elevens beste, samt at disse gjennomføres.

Skolen tar en så passiv rolle. De gjør ikke ordentlige undersøkelser, og de er mest opptatt av å passe på ryktet sitt (foresatt, grunnskole).

Ombudene registrerer at skolens bekymring for å bryte taushetsplikten eller å gi personsensitive opplysninger står i veien for god og åpen kommunikasjon med foresatte. Ombudet får også henvendelser fra foresatte til elever på videregående skole som opplever at de til tross for elevens ønske, **ikke blir involvert i samarbeidet** med skolen. Skolens begrunnelse er gjerne at elevene er store nok til å samarbeide med skolen på egenhånd.

Skolen fortsetter å holde oss foreldre utenfor til tross for at sønnen vår tydelig har kommunisert at han ønsker å ha oss med i møter og samtaler (foresatt, videregående).

Foreldre-hjem samarbeid? Det finnes ikke. Vi etterspør og ringer, men får bare til svar at barnet vårt er stort nok til å takle dette selv. Vi både ser og hører hvor dårlig hun takler dette når hun er hjemme (foresatt, videregående).

I de tilfellene hvor man ikke finner en god løsning raskt, registrerer ombudene at skole og foresatte ofte årsaksforklarer situasjonen i manglende oppfølging hos den andre parten. Skolen opplever at foresatte har et sterkt rettighet- og individfokus, og at de retter ansvar og skyld mot skolen uten å ta del i

løsningsarbeidet selv. Skolen påpeker at foresatte blant annet uteblir fra foreldremøter og kan være vanskelig å få tak i.

Det var et fint foreldremøte, men de foreldrene som helst skulle vært der, møtte jo ikke opp (skoleleder, grunnskole).

Foresatte kan imidlertid oppleve at skolen ikke forstår deres frustrasjon, og at alt de ønsker er å hjelpe barnet sitt. De føler seg mistenkeliggjort og ikke anerkjent av skolen. I samtale med ombudene uttrykker foresatte en opplevelse av at skolen ikke følger opp sitt lovpålagte ansvar for å sikre barnet deres et trygt og godt skolemiljø. Ulik forståelse og mistillit gjør samarbeidet mellom skole og hjem utfordrende.

Vi føler oss malt inn i et hjørne, og at vi må forsvare oss og barnet vårt (foresatte, ungdomsskole).

Når skolen ikke kommuniserer tydelig hva de faktisk gjør for å ivareta elever og hvordan de følger opp aktivitetsplikten, fører dette til en opplevelse av at skolen ikke gjør noen ting. Ombudene registrerer at skolene ofte har gjort flere vurderinger og gjennomført flere tiltak enn det de har kommunisert til elever og foresatte.

Lærere og foreldre må snakke med elevene, sammen (elevråd, ungdomsskole).

Dette misforholdet gjør at foresatte opplever at de må engasjere seg for å få skolen til å gjennomføre tiltak og «gjøre noe». Hvis det ikke ligger en felles forståelse til grunn, er det vanskelig å samles om strategi og tiltak.

Vi lurer jo på hva skolen egentlig gjør. Vet de hva de driver med? (foresatt, grunnskole).

Anbefaling:

- Bystyret ber byrådet sikre at skolene har lik forståelse av aktivitetsplikten, aktivitetsplanen og tydelige rutiner for hva skolen skal og hva skolen kan informere elever og foresatte om i skolemiljøsaker.

5.3. Ufrivillig skolefravær

Ombudene registrerer at ufrivillig skolefravær kan være en del av utfordringen i de henvendelsene vi får. Skolen forklarer ofte årsaken til fraværet med individuelle faktorer eller sårbarheter hos elevene som sosial angst, depresjon eller hjemmeforhold. Hjemmet og eleven har ofte opplevelsen av at skolemiljøet også spiller inn som årsak og opprettholdende faktorer til fraværet. Ufrivillig skolefravær må sees i sammenheng med skolemiljø og opplevelse av å ha det trygt og godt i fellesskapet.

Jeg føler at skolen bagatelliserer situasjonen og sier at han forventer det verste når han er på skolen. Det er noen venner i klassen, men det er ingen som tør å stå opp for hverandre og ingen ting blir tatt tak i fra de voksne. Han føler at han står veldig alene (foresatt til elev med angst, grunnskole).

Vi kan ikke gjøre noe med mindre hun fysisk møter opp på skolen (skoleleder, videregående).

Jo høyere kompleksitet det er rundt skolefraværet desto større behov er det for skreddersøm i tiltakene. Det forutsetter god samhandling mellom tjenester fra det offentlige for å skape en felles forståelse for både situasjon og tiltak. Skreddersøm krever kompetanse og ressurser, og dette er skoleeiers ansvar å påse.

Anbefaling:

- Bystyret ber byrådet lage en samhandlingsplan mellom skole og bydeler for samordning av tjenester i arbeidet med trygt og godt skolemiljø for særskilt sårbare elever.

5.4. Det vi ikke ser

Utrygge skolemiljøer påvirkes også av faktorer som er skjult for voksne. For at voksne skal kunne få kjennskap til negative sosiale relasjoner fordrer dette at elever opplever at de har tillitspersoner på skolen som kan ta imot og forvalte informasjonen på en trygg måte.

Elever i både grunnskole og videregående beskriver en frykt for å **snitch**; å melde fra om urett begått mot seg selv eller andre. Barn og unge er redde for å si ifra om voldelige, truende eller trakasserende hendelser av to grunner; frykt for at det de forteller vil føre til sanksjoner fysisk eller sosialt, og at de har liten tillit til at voksne på skolen vil kunne gjøre noe med situasjonen. Ombudene registrer at elever tidlig grunnskolen forstår hva det innebærer, og ikke ønsker, å «være en snitch».

Vår sønn er livredd for å bli identifisert som et mobbeoffer, og dermed ha enda mindre sjanse for å etablere sosiale relasjoner, samt bli sett på som snitch (foresatt, grunnskole).

Akkurat nå tror jeg bare at det er jeg som får alt det kjipe. Hvis jeg snitcher nå, så skjønner han jo hvem som har fortalt det til skolen (elev, videregående).

Ingen kan hjelpe meg om jeg snitcher (elev, videregående).

En del av problemet er at hvis man sier ifra så er man sosialt død, eller så er det fare for juling. Elevene er voldsomt skeptiske til å snakke om dette med lærerne (lærer, ungdomsskole).

Elevers sosiale kontakt i **digitale plattformer** er interaksjoner voksne i skolen ikke ser, og sjeldent får kjennskap til. Ombudet har sett meldingsutvekslinger og skjermbilder av elevers dialog på ulike digitale plattformer. Flere av disse meldingene og bildene innehar en enorm **råskap**.

I forrige uke skrev hun at det var synd at jeg ikke klarte å gjennomføre selvmordsforsøket i fjor (elev, videregående).

Fy faen du er så jævlig dritt din stygge mongo gå og drep deg selv (melding til elev, grunnskole).

Alle er her unntatt deg. Å ja... det glemte jeg... Cancelled bitch! (elev, videregående som har fått bilde fra klassefest).

Da en stor del av elevenes relasjoner, særlig på ungdomstrinn og videregående skole foregår på digitale plattformer som voksne ikke har innpass i, er det **helt avgjørende at vi lytter, forstår og tar barn og unge på alvor når de våger å fortelle oss hva som skjer**. Elever og foresatte har kontaktet ombudet da de ikke opplever å få hjelp eller støtte fra skolen til å følge opp mobbing og trakassering på digitale plattformer, til tross for at det utføres av medelever.

Det er to elever i klassen min som de siste dagene har diskutert min psykiske helsetilstand i klassechatten. De fortsetter med å henge meg ut selv om jeg har bedt de om å slutte. Jeg fortalte det til læreren min, men han sa bare at jeg måtte prøve å ikke bry meg om det (elev, videregående).

Jeg har tatt opp dette med skolen flere ganger. De sier bare at det blir lettere for meg om jeg slutter å delta i gruppa (på snap) (elev, videregående).

Det kan ikke være skolens ansvar å moderere elevers samtaler på nett (skoleleder til foresatt, videregående).

Ombudene ser at det er de samme sosiale dynamikkene som er i spill når det kommer til digital mobbing og krenkelser som det barn og unge kan oppleve når de er fysisk sammen. Det må utvikles en **større bevissthet rundt skolens aktivitetsplikt** i disse sakene. Så lenge forholdene påvirker om eleven har det trygt og godt på skolen, har skolen plikt til å undersøke og iverksette egnede tiltak i henhold til kapittel 9A.

5.5. Vold og trusler

Vold og trusler i Osloskolen er et tema som også fikk stor oppmerksomhet i nasjonale medier i 2023. Ombudene registrerer at debatten om vold og trusler inneholder hard retorikk og begrepsbruk som bidrar til stigmatisering av de barna som er spesielt sårbare, samt deres foreldre. I debatten blir det ofte fremhevet et polariseringskille mellom elever og lærere, samt lærere og ledelse.

Det er behov for et samarbeid, hvor **ansvaret ligger hos fellesskapet og ikke på individene**. Barn og unge trenger voksne å være på lag med. Det er krevende å være usikker på hvilken plass og verdi man har i skolefellesskapet, eller å ha en skolehverdag man av ulike grunner ikke mestrer.

Nær sagt alle henvendelsene ombudet får om fysisk vold, mobbing og andre former for krenkelser, omhandler elever som på ulike måter ikke deltar i fellesskapet på lik linje med andre.

For å få god nok forståelse av hva som ligger **bak handlinger som omfatter vold og trusler**, må vi spole langt nok tilbake. Brede undersøkelser, en god analyse av elevenes sårbarheter og vurderinger av barnets beste er grunnleggende i dette arbeidet. Prinsippet om å lete bak barn og unges adferd for å finne gode løsninger og tiltak gjelder også når uttrykket er voldsomt. Elever forteller at situasjoner hvor det brukes vold, ofte har en lang forhistorie og at det er avgjørende at disse konfliktene og gnisningene blir oppdaget tidlig.

Lærerne må ta det seriøst før det blir vold. Det er viktig å gripe inn tidlig nok (elev, ungdomsskole).

Samtidig erfarer ombudene at det er mange som opplever at vold og trusler skjer uten en kjent bakenforliggende konflikt. Da dreier det seg ofte om sosial posisjonering og strategier for å holde noen utenfor fellesskapet og seg selv innenfor. Begge disse perspektivene krever at de voksne på skolen har gode og effektive strategier for å løse delpliktene *følge med og gripe inn*.

Ombudene har fått enkelte henvendelser hvor trusler og utrygghet oppstår andre steder enn på skolen. Et eksempel på dette er elever som presser andre elever for penger eller tjenester.

Utpressingen skjer gjennom snap... det er der de får krava. Men det er kanskje slik at de som skal ha pengene ikke går på skolen (lærer, ungdomsskole).

Det er en stor utfordring når faktorer *utenfor* skolen preger opplevelsen av trygghet *på* skolen og i klasserommet. Skolen plikter å ivareta elever både i de situasjonene hvor elevens uttrykk blir voldsomt og når utrygghet utenfor skolen preger barn og unges hverdag.

Vold- og trusselhendelser mot ansatte rapporteres til skoleeier som avvik basert på den voksnes opplevelse. Elevens stemme er fraværende i denne avviksrapporteringen. For å forstå hva som ligger bak det fysiske uttrykket eller handlingen, må det også være en systematisk innhenting av elevens beskrivelse av den konkrete hendelsen.

Dersom kommunens systemer ikke fanger opp utenforskap godt nok, er det ikke tilstrekkelig å snakke om tiltak mot vold. Det forsterker kun inntrykket av at det er elevene som er problemet.

Anbefaling:

- Bystyret ber byrådet om å utarbeide et system som registrerer elevens beskrivelser i avviksrapportering av vold og trussel-hendelser.

5.6. Utilgjengelig skoleeier

Ombudene har ved flere anledninger formidlet til utdanningsetaten at vi får tilbakemeldinger fra foresatte og eksterne instanser som påpeker at det er vanskelig å finne frem til rette vedkommende som kan hjelpe. Foresatte som søker hjelp fordi de ikke har god kommunikasjon eller tillit til skoleledelsen, kan oppleve etaten som en «festning med vel bevarte og bevoktede hemmeligheter» (foresatt). En tilgjengelig skoleeier kan bidra til å skape en felles forståelse og gjenopprette tilliten skolen er avhengig av å ha fra foresatte og elever.

I dialogmøter med skoleeier har ombudene påpekt at det er skoler som ytrer at de opplever en betydelig avstand mellom skoleeier og skolene. Å implementere tiltak og planer som er utarbeidet sentralt hos skoleeier kan være utfordrende, og når det er behov for ekstra støtte kan det forventes at rektor skal håndtere situasjonen selv da den regnes som øverste leder.

Jeg vil jo bare fullføre læretida mi på en skikkelig måte,
men akkurat nå møter jeg bare motstand (lærling)

6. Læringer

Henvendelsene fra læringer til ombudet i 2023 kan samles i følgende hovedkategorier:

- Læringer som er usikre på om de får den opplæringen de skal ha.
- Mangel på trygt og godt arbeids- og læringsmiljø.
- Kunnskap om rettigheter, lærlingløp og arbeidsliv.

Ombudet registrerer en økning i henvendelser fra foresatte på vegne av læringer over 18 år, og fra kollegaer som er bekymret for hvordan lærlingen behandles i lærebedriften. Ombudet registrer også at det er flere læringer som ønsker å være anonyme i samtaler til tross for at ombudet har taushetsplikt.

6.1. Manglende kvalitet på opplæringen

Ombudet har fått henvendelser fra læringer som er **usikre på om de får den opplæringen de skal ha**. I forbindelse med denne usikkerheten nevnes ofte lærlingens **veileder**. Veilederen spiller en helt avgjørende rolle for at læringer skal få en god og faglig relevant læretid. Læringer som kontakter ombudet stiller spørsmål rundt veilederens pedagogiske kompetanse, fag- og språkkompetanse, eller forteller om veiledere som er utilgjengelige. Enkelte læringer opplever at veilederen ofte er sint eller utsetter lærlingen for annen utilbørlig oppførsel.

Jeg hilser på veilederen min hver dag, og vi spiser lunsj sammen, men det er vel det. Har vært lærling i bedriften i snart tre måneder, men har ikke fått noen veiledning fra han i løpet av denne perioden selv om jeg etterspør det (lærling).

Veilederen min kommuniserer med en kombinasjon av gebrokken engelsk og polsk. Jeg kan ikke polsk, og han kan ikke engelsk (lærling).

Hvis jeg har gjort en feil så viser de meg aldri hvordan jeg heller kunne ha gjort det. Veilederen eller en annen kollega bare sukker eller rister på hodet, og tar over oppgaven jeg er satt til å gjøre (lærling).

Ombudet registrerer at det er enkelte lærebedrifter som **braker læringer som billig arbeidskraft**. Også i 2023 er det læringer som forteller at de har brukt en

betydelig andel av læretiden sin på å koke kaffe, hente utstyr til ansatte i bedriften eller generelle rydde- og vaskeoppgaver. Læringer som har henvendt seg til ombudet forteller at de ofte blir **satt på ulike oppdrag alene**, også helt i starten av læretiden.

Vi har noen læringer i Oslo som har blitt veldig gode på å koke kaffe. Sist jeg sjekket kan du ikke ta fagbrev i kaffekoking (representant fra LOs lærlingpatrulje).

Jeg kjører bare rundt og leverer utstyr til de andre faste ansatte i bedriften (lærling).

*Jeg opplever ikke at jeg er lærling. Det er ingen som **lærer** meg noe. Jeg bare står i [lærebedriften] hele dagen og tar imot kunder, og så låser jeg og går hjem (lærling).*

6.2. Mangel på trygt og godt arbeids- og læringsmiljø

Også i 2023 har ombudet fått henvendelser fra læringer som ikke opplever å ha et trygt og godt arbeids- og læringsmiljø. Læringer som av ulike grunner opplever å ha det utrygt i lærebedriften kontakter ofte ombudet når arbeidsmiljøet har vært dårlig over lang tid. Noen læringer har forsøkt å løfte det utrygge miljøet opp internt i lærebedriften, men har **opplevd å ikke bli tatt på alvor**, eller at situasjonen de står i har forverret seg etter at de har sagt ifra.

Lærlingundersøkelsen 2023 viser at omtrent 20% rapporterer at de har «blitt mobbet på arbeidsplassen de siste månedene». Av de som rapporterer at de blir mobbet, forteller læringene at det var «andre kollegaer» (64%) eller «ledelsen» (20 %) som mobbet. 35% har ikke fortalt om dette til noen i bedriften. Ombudet får henvendelser fra **læringer som blir mobbet, trakassert eller utsatt for krenkelser i læretiden**.

Veilederen har en lang vei å gå før hun bør få makt over andre mennesker. Jeg får samme vonde magefølelsen jeg får når noen blir mobbet på ungdomsskolen (kollega til lærling).

Det går ikke en eneste dag uten at han [veilederen] kjefter og skjeller meg ut på jobb (lærling).

Jeg hører jo hva de sier om «sånne som meg». Jeg tror rett og slett ikke at de liker utlendinger (lærling).

Ombudet har hatt samtaler med lærlinger som ikke har varslet om utrygt arbeidsmiljø i frykt for represalier fra ansatte i lærebedriften. Ombudet registrerer at flesteparten av lærlingene som tar kontakt grunnet utrygt arbeidsmiljø ikke er kjent med bedriftens varslingsrutiner eller opplever at de har tillitspersoner i bedriften.

Jeg tror ikke det er noen vits i å si ifra, jeg gjør det bare enda verre for meg selv om jeg gjør det (lærling).

Lærlinger som ikke tør å si ifra internt i lærebedriften, opplever at arbeidsmiljøet blir stadig mer krevende å forholde seg til, ofte i kombinasjon med en nedadgående psykisk helse. Dette gjelder særlig lærlinger som opplever at det er veilederen eller sjefen som er ansvarlige for å skape det utrygge miljøet.

Nå gråter jeg hver dag når jeg kommer hjem på grunn av han drittsekken. Jeg er sliten og føler meg liten og ubrukelig. Jeg hadde det jo ikke sånn før jeg begynte i [bedriften] (lærling).

Når lærlinger opplever å ha stått i et krevende arbeidsmiljø over tid, er det flere som ikke lenger ser en annen løsning enn å slutte i lærebedriften.

Ombudet får henvendelser fra lærlingers foresatte til tross for at lærlingen er over 18 år. Når saker blir kompliserte og krevende å stå i, opplever enkelte lærlinger at de både har mistet tillit til systemet, samtidig som det er krevende å «ta kampen» på egenhånd. Disse lærlingene gir derfor foresatte tillatelse til å snakke på vegne av dem, eller ønsker å ha med foresatte som støtte og ressurs i dialog med bedrift og opplæringskontor. Foresatte som kontakter ombudet på vegne av lærlinger opplever en frustrasjon over at de ikke får informasjon eller mulighet til å delta i dialog eller møter med bedrift og opplæringskontor.

Han er helt nede, og har ingen mulighet til å håndtere denne usikkerheten og motstanden på egenhånd. Jeg får bare beskjed om at han er voksen, og at dette må han klare selv (foresatt).

6.3. Kunnskap om rettigheter og arbeidsliv.

Henvendelser til ombudet som omhandle rettigheter, lærlingløpet og arbeidsliv, inneholder ofte spørsmål av praktisk- og administrativ karakter som gjelder den enkelte bedrift og opplæringskontor. Ombudet registrerer at en stor andel lærlinger som tar kontakt **ikke har god nok kunnskap om hvilke rettigheter de har**, og at flere ikke kjenner til de ulike instansenes rolle. Til eksempel er det mange lærlinger som ikke kjenner til hva som er forskjellen på opplæringskontoret og avdeling for fagopplæring (skoleeier).

Ombudet registrerer at lærlinger opplyser om at grunnleggende dokumenter som kontrakter, arbeidsavtaler og lønnslipper kommer sent på plass, eller at disse ikke tilgjengeliggjøres for lærlingene til tross for gjentatte påminnelser. Dette skaper både usikkerhet og mistillit. Videre mottar ombudet henvendelser fra lærlinger som ikke har fått lønn, ikke får riktig lønn eller ikke får betalt for overtidarbeid.

Ombudet er særlig bekymret for lærlinger som uttrykker at de ikke ønsker å kreve sine rettigheter da de er **redde for å miste læreplassen**.

Jeg har jo mistenkt at de lurte meg for penger, for jeg har aldri fått utbetalt en eneste krone for all den overtiden... men jeg har i det minste en læreplass (lærling).

6.4. Systemer for innhenting av lærlingenes stemme

Lærlingundersøkelsen er lærlingenes mulighet til å rapportere hvordan de har det under opplæring i bedrift. I motsetning til lærebedriftens selvrapportering, er ikke lærlingundersøkelsen obligatorisk. På landsbasis er det færrest lærlinger som besvarer lærlingundersøkelsen i Oslo. I 2023 ble lærlingundersøkelsen sendt ut til 2063 lærlinger i bedrift i Oslo. **Svarprosenten er på 39,3 %**.

Når lærlingundersøkelsen har lav svarprosent er det vanskelig å vite om svarene representerer flertallet. Selv om undersøkelsen viser oss noen tendenser, blir vi likevel nødt til å synse om hvordan lærlingene har det. Lite informasjon gjør det

også krevende å vite hvor og på hvilken måte det kan settes inn tiltak og oppfølging, og hvilken kompetanseheving som er nødvendig.

Kommunen må sørge for gode systemer som gir reel kunnskap om hvordan lærlinger har det. For å kunne sikre at lærlinger har det trygt og godt på arbeidsplassen, er vi helt avhengige av å høre lærlingenes stemme. Med en lav og synkende svarprosent bør både fylkeskommune og direktorat tenke nytt om utførelsen og gjennomførelsen av lærlingundersøkelsen. Det bør i det minste stilles krav til at opplæringskontor og lærebedrifter tilrettelegger og avsetter tid, slik at lærlingene kan besvare lærlingundersøkelsen i arbeidstiden.

Ombudet er bekymret for at stadig flere lærlinger hever lærekontrakten. I 2023 hevet 320 lærlinger lærekontrakten sin. Antall hevinger øker for hvert år, og det er behov for å analysere hvorfor det er en markant økning i hevinger fra 2021 (217 lærlinger hevet kontrakt), til 2023 (320 lærlinger hevet kontrakt). Ved Enighetshevinger utløses ingen oppfølging fra kommunen, og viktig kunnskap om lærlingenes opplevelser i lærebedriften går tapt. Ombudet er kjent med lærlinger som har blitt skremt eller presset til å signere en enighetsheving selv om de ikke er enige med lærebedriften. Videre er det også lærlinger som ikke er klar over at de har signert på en enighetsheving.

Sjefen slapp meg ikke ut av møterommet før jeg hadde signert, og jeg rakk ikke en gang å lese igjennom det jeg signerte på (lærling).

Jeg har hatt det så fælt i [lærebedriften] at da de presset meg til å signere på at jeg var enig i at kontrakten skulle heves, så hadde jeg ikke krefter igjen, så jeg bare signerte for å bli ferdig med det (lærling).

Anbefalinger:

- Bystyret ber byrådet sikre at lærebedrifter har nødvendig veiledningskompetanse til å veilede lærlinger og lære kandidater på en pedagogisk og forsvarlig måte.
- Bystyret ber byrådet utarbeide et system som fanger opp hvordan lærlingene har det i lærebedriften, inkludert en helhetlig vurdering om oppfølgingstiltakene vi har er gode nok både med tanke på støtte til lærlingene og til lærebedriftene.

Han sa først tydelig fra om mobbingen og nektet å gå i barnehagen. Det som skjedde videre var at det ikke ble tatt skikkelig tak i, og det er som om han tror det er greit at de andre behandler han dårlig (Foresatt, barnehage)

7. Barnehage

«Barnehagen skal ikke godta krenkelser som for eksempel utestenging, mobbing, vold, diskriminering og trakassering» Barnehageloven §41.

Mobbeombudets mandat dekker også arbeid med barnehager ut fra barnehagelovens kapittel 8. psykososialt barnehagemiljø. I mandatet er det beskrevet at ombudet særlig skal legge vekt på forebyggende arbeid mot mobbing. Årene barn er i barnehagen er viktige med tanke på barns utvikling og kompetanse i sosiale ferdigheter og erfaring med å være sammen. Mobbing er imidlertid et begrep som mange ikke opplever er naturlig å snakke om i barnehagealder.

Samtaler ombudet har hatt med representanter fra ulike bydeler i roller som barnehageeier eller barnehagemyndighet, samt med enkelte barnehager viser at arbeidet med kapittel 8, barnas psykososiale miljø har vært krevende å implementere. Lovverket trådte i kraft under pandemien i 2020, og det har vært utfordrende å få satt i system.

I 2023 var det særdeles få henvendelser fra barnehagesektoren til mobbeombudet i Oslo. Det er også få henvendelser på barnehagefeltet på nasjonalt nivå. Dette kan ha flere forklaringer. Det kan pekes på at ombudets rolle ikke er godt nok kjent i barnehagesektoren, eller at temaet mobbing ikke er en relevant problemstilling å be om støtte til å løse. Ombudet hører imidlertid i henvendelsene på grunnskolen at utfordringer ofte har startet i barnehagen. Mobbeombudet er bekymret for at en faktor kan være at det **i lovverket ikke er presisert at barn i barnehagen har rett til et trygt og godt barnehagemiljø**. Det er en utfordring at det ikke er en håndhevingsordning som er lik for alle barn i hele byen.

Barnehagesektoren er organisert slik at barnehageeier og barnehagemyndighet er organisert til byens 15 bydeler. Dette gir potensielt 15 ulike måter å løse arbeidet med trygt og godt barnehagemiljø både når det gjelder systematisk forebyggende arbeid, håndtering av aktivitetsplikten og oppfølging av de sakene hvor barnehagene ikke etterlever kravene i kapittel 8. I tillegg skal samtlige private barnehager også ha et system for oppfølging av aktivitetsplikten.

Det er åpenbart at tidlig innsats på området psykososialt barnehagemiljø vil ha positiv innvirkning på barns sosiale utvikling og på de erfaringene de tar med seg videre inn i skoleløpet. Mobbeombudet ønsker å bidra gjennom sin rolle til at dette temaet blir aktualisert i større grad og at det settes i sammenheng med fremming av trygge og gode læringsmiljøer i skolene.

Vi kjenner jo til kapittel 8, men det er mange som kan trenge en gjennomgang om hva de pliktene faktisk betyr for oss som jobber med barna (pedagogisk leder).

Anbefaling:

- Bystyret ber byrådet lage et system som ivaretar lik forståelse og praktisering av aktivitetsplikten i barnehager mellom bydeler og mellom offentlige og private barnehager.

8. Uttalelse Elevorganisasjonen i Oslo 2023

I løpet av dette skoleåret har vi observert en rekke gode initiativer og forslag angående skolen og mange tiltak som dessverre fremmer en mer gammeldags skole. Dette skoleåret har vist oss at det er for lite tillit i skolen. Problemet har vært synlig i mange år, men har snart nådd et høydepunkt. Dette året har vært fylt av saker om skolen. Saker som bekymrer både lærere og foreldre, men uten en god forståelse av problemene.

I mange år har aktører rundt ungdommene unngått politiske diskusjoner rundt russefeiring, men endelig har voksne begynt å ta russetida på alvor. Både på nasjonalt og kommunalt nivå opplever vi at foreldre, lærere og politikere på ekte viser en vilje til å ta tak i problemene rundt feiringen. Likevel ser vi at tiltakene er preget av mangel på tillit. Det kommer forbud på forbud fra regjeringa, men er det riktig vei å gå? I EO er vi veldig glade for å se at det skal opprettes et demokratisk valgt russestyre for russen i Oslo. Vi tror det vil føre til bedre russefeiringer- for alle. I denne løsningen er elevene involvert i alle steg på veien til en mer inkluderende russetid. Vi er sikre på at det demokratiske valgte hovedstyret vil gi gode resultater, i motsetning til forbud, som kun vil gi en marginal effekt.

Tross framskritt ser vi at det fortsatt florerer med utdaterte elevsyn. Forslag om rigide fraværsregler som ikke gjør forskjell på sykefravær, politisk arbeid og reint skulk vitner om mistillit til elevene. Å innføre de foreslåtte fraværsreglene, vil være som å vende ryggen til alle de som blant annet driver med politisk arbeid, idrett, revy, korps og de med kroniske sykdommer. Løsningen for fraværet i skolen ligger ikke i å stramme inn reglene. Den ligger i å skape et tillitsbasert forhold mellom voksne og elevene, noe som blir mer og mer fjernt jo strengere reglene blir. Vi kan se det samme mistillitsproblemet i forslaget om mobilforbud i skolen. Forbudsforslaget legger skylden i problemet på elevene, som tross alt skal leve resten av livene sine med mobiler og andre tekniske midler. Vi kan ikke bare forby alt som er et problem, men vi må se hva som ligger bak det. Elevene er distraherete i timen fordi undervisningen ikke er variert nok, kjedelig og mangler medvirkning fra elevene. Det er første steg i løsningen.

Etter årevis med diskusjon om overfloden av måling i skolen er det leit å se at politikere fortsatt ser på tester som primus motor i framtidas skole. Gjeninnføringen av Osloprøvene faller inn i et mønster av myndigheter som tror

de kan teste seg fram til en inkluderende skole. Når man først skal teste, er trivsel, miljø, elevdemokrati, elevmedvirkning og motivasjon det første man må måle. Fordi det er disse faktorene som legger grunnlaget for elevenes ferdigheter på skolen. Vi synes det er synd å se så mange politikere stresse over dårlige resultater på tester, uten å bruke halvparten så mye tid på å finne ut hvordan elevene har det på skolen. Elevundersøkelsen er en for dårlig og for vag test for undersøke de nevnte faktorene i elevens liv. Vi trenger en spesifikk undersøkelse for å kartlegge skolemiljøet.

Det siste året har vist oss at politikere ofte ønsker å stramme inn regler og forby når de støter på problemer. De er ute etter raske løsninger, som vil gi raske resultater og marginale effekter. For å ivareta elevene, må man se mer langsiktig enn det.

Med elevdemokratisk hilsen,
Martine Løkken Svendsen
På vegne av Elevorganisasjonen i Oslo

9. Uttalelse Læringsrådet i Oslo 2023

Læringsrådet i Oslo ble etablert i 2021, og består til enhver tid av 5-10 medlemmer som er lærlinger og unge fagarbeidere. Vi streber mot en fremtid der hver eneste lærling og lære kandidat føler seg sett, hørt og støttet gjennom hele sin læretid. Vi tror på et samfunn der yrkesfaglig opplæring verdsettes og respekteres på lik linje med annen utdanning, og der lærlinger har de samme mulighetene til å utvikle seg, vokse og lykkes. Læringsrådet skal sikre at alle lærlinger og lære kandidater får nødvendig informasjon og kjenner til egne rettigheter. Rådet skal være med på å informere om yrkesfag og jobbe for økt rekruttering. Vi jobber for å bedre hverdagen for lærlinger og sikre god opplæring og et godt læringsmiljø på arbeidsplassen.

Læretid i 2023

Oslo er et av fylkene i Norge med størst innflytting, også i forbindelse med lære plass. Lærebedriftene i Oslo har ikke kun lærlinger som er oppvokst eller bosatt i Oslo, men også fra nærliggende fylker som Viken og Innlandet, eller helt andre steder i Norge. Det har i denne sammenheng vært større fokus på psykisk helse og ensomhet enn tidligere. Det er flere lærlinger som opplever at de ikke har det bra, enten på arbeidsplassen eller i privatlivet. De kan oppleve at de ikke er en del av et fellesskap, at forholdet til sjef eller veileder er utfordrende, at det er vanskelig å få seg venner, eller at de rett og slett ikke føler at de hører hjemme her. Læringsene kommer ut med mer bagasje nå enn de har gjort tidligere, og vi vet ikke nødvendigvis hva årsaken til dette kan være.

Læringsundersøkelsen 2023

Læringsundersøkelsen er en årlig undersøkelse der lærlinger og lære kandidater får si sin mening om lærings- og arbeidsmiljøet på arbeidsplassen. Informasjonen vi får fra denne undersøkelsen bidrar til at vi kan sette inn nødvendige tiltak på ulike områder etter behov, blant annet i forbindelse med noen av punktene nevnt i avsnittet over. Som tidligere år har vi fortsatt en stor utfordring med lav svarprosent på Læringsundersøkelsen blant læringsene i Oslo. Dette gjør at informasjonen vi får fra undersøkelsen ikke nødvendigvis samsvarer med hvordan det egentlig er for mangfoldet av lærlinger i Oslo. Vi vet alt for lite om hvordan de har det.

Vi ønsker likevel å trekke frem følgende punkter til oppfølging videre:

- Omtrent 60% av læringsene som har svart mener at yrkesfaglig fordypning (utplassering i bedrift på VG1 og VG2) har gitt dem viktig kjennskap til arbeidslivet
- Omtrent 20% av læringsene har blitt mobbet. Mesteparten av disse oppgir at dette foregår en sjelden gang, men det er omtrent 5% av disse som har oppgitt at dette skjer 2-3 ganger i måneden, omtrent en gang i uken eller flere ganger i uken.

o Av disse er det omtrent 65% som blir mobbet av kollegaer, og 20% som blir mobbet av ledelsen. 35% av disse læringsene tørr ikke å gi beskjed til noen i bedriften.

- Omtrent 9% har svart at de har opplevd uønsket seksuell oppmerksomhet på arbeidsplassen.

o Av disse er det omtrent 22% som blir utsatt av dette fra kunder/leverandører/pasienter, og 50% av andre kollegaer. 36% av disse lærlingene tørr ikke gi beskjed til noen i bedriften.

- Omtrent 30% har svart at de ikke vet eller er usikre på hvordan de skal si fra om avvik.
- Omtrent 39% av lærlingene er heller ikke sikre på hva de egentlig skal kunne til fagprøven, eller hvordan den gjennomføres.

Veien videre

Sammen har vi fortsatt en lang vei og gå, og selv om Lærlingundersøkelsen på en side viser tall som er bekymringsverdig, viser den også i stor grad at lærlingene trives. For å få en bedre forståelse av hvordan lærlingene har det, bør det arbeides videre med tiltak for å øke svarprosenten på Lærlingundersøkelsen og sikre bedre samsvar mellom undersøkelsens resultater og lærlingenes faktiske opplevelse.

Fremover bør det være fokus på å styrke støtteapparatet rundt lærlingene, slik at lærebedriftene og lærlingene kan få nødvendig informasjon, støtte og veiledning fortløpende. Vi kan ikke risikere at lærlingene blir en del av statistikken for frafall, fordi de ikke vet hvor de skal henvende seg, eller fordi de blir stående fast mellom ulike instanser, lange saksbehandlingstider og evigvarende ventelister.

Det bør også være mer fokus på forebygging av uønsket atferd, hvor målsetningen er at ingen lærlinger i Oslo skal oppleve mobbing eller trakassering på arbeidsplassen. Dette kan blant annet inkludere opplæring av ledere og ansatte om håndtering av slike situasjoner, samt etablering av kanaler for å rapportere og håndtere slike tilfeller på en trygg og konstruktiv måte.

Gjennom implementering av slike tiltak kan vi arbeide mot å skape et mer inkluderende, støttende og trygt læringsmiljø for alle lærlinger i Oslo-regionen. Disse tiltakene vil bidra til å adressere utfordringene identifisert i Lærlingundersøkelsen 2023 og jobbe mot målet om at hver eneste lærling føler seg sett, hørt og støttet gjennom hele sin læretid.

Ann-Kristin Birkelund, leder for Lærlingrådet i Oslo
FOR FREMTIDENS FAGFOLK!

10. Om ombudene

Ombudene er uavhengig av politiske og administrative myndigheter, og skal være et lavterskeltilbud for barn og unge i barnehager, skoler og lærebedrifter i Oslo. Ombudene samarbeider med: elever, lærlinger, foresatte, barnehager, skoler, fagforeninger, utvalg, organisasjoner, lærebedrifter, skole- og barnehageeiere, Utdanningsetaten, PPT, BUP, politiet, Byrådsavdeling for oppvekst og kunnskap og øvrige politikere i bystyret.

Sofie Haug Changezi har vært ansatt som elev- og lærlingombudet i Oslo fra 01.10.2020.

Henrik Raustøl ble ansatt som nytt Mobbeombud i Oslo og startet i stillingen 01.06.2023. I perioden 01.01.2023 - 31.05.2023 hadde mobbeombudet telefontid to timer i uken som ble administrert av kommuneadvokaten. Ombudene er ansatt i åremålsstilling på seks år.

Mobbeombudet og elev- og lærlingombudet har begge én stillingsressurs i 100% stilling, og har eget budsjett og koststed. Personaloppfølging og økonomisk-administrativ oppfølging, herunder regnskapsføring og budsjettering, ivaretas av Bystyrets sekretariat. Ordføreren i Oslo har oppfølgingsansvaret.

Ombudene ble samlokalisert med Pasient- og brukerombudet i Oslo og Akershus, Sosial- og eldreombudet i Oslo og Personvernombudet i Oslo i 2023. Adressen er Lille Grensen 7.

Mobbeombudet og elev- og lærlingombudet har i flere år løftet behovet for en styrket ombudstjeneste i Oslo. 28.02.2024 ble det vedtatt i bystyret i Oslo at Mobbeombudet og Elev- og Lærlingombudet skal slås sammen til ett ombud, og styrkes med fire nye stillinger. Den nye ordningen skal tre i kraft fra 01.01.25. Dette vil gi ombudstjenesten en styrket kapasitet og økt kontinuitet i arbeidet for at byens barn og unge skal ha det trygt og godt i barnehage, skole og i lærebedrift.

10.1. Mandater

Mandat for mobbeombudet i Oslo kommune

Bystyret vedtok mandat for mobbeombudet i møte den 7. september 2016, sak 227

1. Mobbeombudet er bystyrets ombud for barnehagebarn og elever i Oslo.
2. Mobbeombudet skal arbeide for barnehagebarn og elevers rett til et trygt og godt psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel, og læring - og gir dem muligheten til å oppleve sosial tilhørighet. Ombudet skal arbeide mot alle former for mobbing, krenkelser, trakassering og diskriminering av barnehagebarn og elever i Oslo.
3. Mobbeombudets virksomhet skal omfatte offentlige og private barnehager, offentlige grunnskoler og videregående skoler, samt grunnskoler og videregående skoler godkjent etter friskoleloven. Ombudets virksomhet skal ikke omfatte skoler etter voksenopplæringsloven eller fagskoleloven, men inkludere elever i alderen 16-19 år som tar grunnskoleopplæring etter opplæringsloven kap. 4 A ved en videregående skole. Ombudets virksomhet skal heller ikke omfatte lærlingene. Deres rettigheter til et godt psykososialt miljø skal følges opp av Elev- og lærlingombudet og bedriftenes verneombud.
4. Mobbeombudet skal være organisert som en egen enhet og utføre sitt arbeid på fritt og selvstendig grunnlag, uavhengig av administrativ og politisk ledelse i kommunen. Organisatorisk plasseres mobbeombudet under bystyret. Ombudet skal samarbeide med Elev- og lærlingombudet i Oslo.
5. Mobbeombudet skal bidra til at barnehagebarn og elever får sine rettigheter til et godt psykososialt miljø ivaretatt, og gi tilbakemelding til politiske og administrative myndigheter i Oslo om hvordan rettighetene blir ivaretatt.
6. Mobbeombudet skal være et lavterskeltilbud som kan kontaktes av elever og foreldre i vanskelige enkeltsaker.

7. Mobbeombudet kan veilede og rådgi i enkeltsaker og gå i dialog med barnehager og skoler i saker som er vanskelig å løse.

8. Viktige oppgaver for mobbeombudet vil være informasjon, forebygging, kompetanseheving og veiledning. Ombudet skal:

- synliggjøre og informere om sin rolle som mobbeombud. Informere om hvordan elever og foreldre kan ta kontakt, også anonymt.
- være tilgjengelig og synlig på sosiale medier og andre nett-arenaer som målgruppen bruker aktivt.
- være en informasjonsressurs og veileder for barn, elever og foreldre, skoleledere, lærere, barnehageansatte og andre som ønsker informasjon og hjelp vedrørende retten til et godt psykososialt miljø.
- bidra til å forebygge digital mobbing og drive veiledning i utfordrende situasjoner knyttet til denne type mobbing.
- samarbeide med aktører som arbeider med barn og unge, som eksempelvis Utdanningsetaten, skolene, bydelene, barnehagene, Elevorganisasjonen, Elev- og lærlingombudet, foreldreutvalg, PPT, skolehelsetjenesten, og frivillige organisasjoner.
- prioritere det forebyggende arbeidet mot mobbing i barnehagen og grunnskolen.

9. Ombudet skal legge frem en årlig rapport for sin virksomhet.

Mandat for elev- og lærlingombudet i Oslo kommune

Bystyret vedtok oppdatert mandat for elev- og lærlingombudet i møte 7. september 2016, sak 227

1. Ombudet er bystyrets ombud for elever, lærlinger og lærekandidater i videregående opplæring i Oslo. Ombudets virksomhet skal omfatte offentlige skoler og tilbys også elever i skoler godkjent etter friskoleloven. Ombudets virksomhet skal ikke omfatte skoler etter voksenopplæringsloven eller fagskoleloven, men inkludere elever i alderen 16-19 år som tar grunnskoleopplæring etter opplæringsloven kap. 4 A ved en videregående skole.
2. Ombudet skal samarbeide med alle parter i videregående opplæring. Ombudet skal skape møteplasser for å diskutere medvirkning og dyktiggjøre elever, lærlinger og lærekandidater til aktiv medvirkning i læringsarbeidet.
3. Ombudet skal være en informasjonsressurs og veileder for elever, lærlinger, lærekandidater og andre som ønsker informasjon og hjelp knyttet til rettigheter og plikter i videregående opplæring.
4. Ombudet skal gjennomføre opplæring og gi støtte til elevtillitsvalgte i elevråd og elevorganisasjoner.
5. Ombudet skal kontrollere at elever, lærlinger og lærekandidater i videregående opplæring får sine rettigheter ivarettatt, og gi tilbakemelding til politiske og administrative myndigheter i Oslo om hvordan deres vedtak følges opp, fra et elev- og lærlingsperspektiv.
6. Ombudet skal være organisert som en egen enhet og utføre sitt arbeid på fritt og selvstendig grunnlag, uavhengig av administrativ og politisk ledelse i kommunen. Ombudet skal samarbeide med mobbeombudet i Oslo.
7. Ombudet skal legge frem en årlig rapport for sin virksomhet og utarbeide en handlingsplan med mål og tiltak over fireårsperioder.

Si alltid hva dere holder på med til barna
(elevråd, ungdomsskole)

Publisert: mars 2024

Utgiver: Elev- og lærlingombudet i Oslo, Mobbeombudet i Oslo

Illustrasjonsbilder: Pexel.com og stockbilder